

И. И. ЗЕМЦОВСКИЙ

ИЗ МИРА УСТНЫХ ТРАДИЦИЙ (ЗАМЕТКИ ВПРОК)*

– К 70-летию И. И. Земцовского –

Санкт-Петербург, 2006.

Зборник радова знаменитог руског етномузиколога Изалија Јосифовича Земцовског (Изалий Иосифович Земцовский) *Из света усмених традиција* концепиран је у форми „бележака“ – особеног жанра, који је, по речима аутора, „комплетно усмерен ка будућности“. Особеност такве концепције, којој се, како то и сам Земцовски истиче, официјелно може приписати мањкавост квалитета истраживачког жанра, почива на сталном промишљању о предоченим идејама, генерисању нових замисли, подстицању научног дијалога у разним његовим формама. Ове белешке, стога, како наглашава аутор, не представљају сумирање закључака, већ, пре, плодно поље у ницању и потенцијалном убирању богате научне летине.

Зборник садржи 20 текстова који су, сагласно проблемском упућивању на одређене жанрове и методолошка питања, груписани у 5 целина. Мозаична структура излагања обухвата различите форме: од прегледних чланака, разрађених коментара и теза реферата, до аналитичко-компаративних студија и филозофских есеја. Текстови у овом зборнику, који је посвећен 70-годишњем јубилеју Земцовског, представљају својеврстан пресек ауторовог промишљања током последње три деценије. Готово половина текстова по први пут је штампана у овом зборнику.

Обухватна делатност И. И. Земцовског, педагога и научника, експлицирана је у првом поглављу књиге под називом *Из институтског живота*. Функција ментора за последипломске радове, која му је веома рано додељена и која га је константно пратила у професионалном животу вођеном у Руском институту за историју уметности у Санкт-Петербургу (од 1960. до 1996. године), подразумевала је озбиљно размишљање о сваком кандидату (процену његових научних и људских способности извршену на основу класичних испита и специфичних, оригиналних анкета) и концепцији израде научне студије: од одабира материјала, аналитичких и теоријских метода, до могућег филозофског приступа. Разговори са студентима, које је највише бележио у периоду од 1976. до 1986. године, подстакли су

---

* Овај рад је резултат пројекта *Музички и играчки дијалекти Србије*, бр. 147031, финансираног од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

Земцовског да организује бројне семинаре и округле столове са најинтригантнијим темама, те сачини одговарајући „План – проспект Семинара младих фолклориста“ и „Анкету за научне руководиоце“.

Остали текстови из овог поглавља, чији је тематски фокус посебно наилазио на научне дебате у институтском животу Земцовског, посвећени су питању уметности и „науче о уметности“ на граници миленијума, као и питању историографије, историје и историзма. У контексту анализе глобалног проблема уметности и стварности, Земцовски предлаже „синтетичку парадигму“ као замену за „парадигму опозиција“ XX века, а која би омогућила мноштво приступа уметности (напореда са традиционалним академским), те допринела успостављању дијалога на разним, па и најширим нивоима. Предлаже, такође, да се његове раније тезе о два социологијама (спољашња – социологија о музици, и унутрашња – социологија музике као такве) прошире до својеврсног разликовања историографије културе споља (тј. са стране опште, политичко-економске и социјалне историје) и историографије културе изнутра (тј. са тачке гледишта логике саме културе, логике дате уметности, њеног саморазвоја, уметничких текстова као историјских докумената). То би водило ка изграђивању систематске историографије или система разних историографија. Јасну диференцијацију аутор прави између „реалног историзма“ (одређени начин постојања музичког дела) и „историзма по сваку цену“ (пре свега, начин виђења, са а ргіогі одговорима).

На могућност примене разноврсних методолошких приступа у етномузиколошкој науци указују текстови из другог поглавља зборника, под називом *Приступи монографијама према теорији етномузикологије*. У оквиру социјалне стратиграфије фолклорног битисања, Земцовски разматра два аспекта социолошког изучавања народне музике који се тичу развоја музичкофолклорног дела са прожимајућим утицајима постојећих социјалних табуа на распрострањеност, стабилност и семантику ритуалних музичких формула, и, с друге стране, уметничко-стваралачких закона који одражавају социјалну средину у музици. У контексту приступања синтетичкој парадигми, аутор излаже тезу о паралелном развоју и прожимању пет субкултура (или цивилизација) које егзистирају у музичкој култури готово сваке нације: усмене традиционалне (сеоске), религиозне као прве професионалне, усмене професионалне, писане професионалне и популарне субкултуре. Културолошка, социолошка и психолошка димензија преплићу се у тексту „Интонирање као мишљење *Ното musicans*“, где аутор разрађује полазну тријаду „култура – мишљење – интонација“ и долази до минуциознијег, потпунијег и за музичкофолклорно дело примеренијег концепта: култура – традиција – ми-

шљење – уметничка делатност – жанр – интонација. Сагласно томе, интонација – у свом ширем поимању тумачена од стране Б. В. Асафјева (Б. В. Асафьев), а потом и његовог следбеника И. И. Земцовског – представља материјализацију мишљења у култури и специфичан начин самореализације Човека музицирајућег. Култура интонирања садржи културу мишљења, која је условљена културом етноса у целини. Ослањајући се, такође, на Пропове (В. Я. Пропп) поставке жанра, Земцовски истиче да жанровски систем може да се разматра као уметничко-практична стратиграфија културе, као њен пресек – уколико се култура разумева као културно изграђена делатност.

Промишљања Земцовског о анализи музичке форме базирана су на записима средњовековног арапског филозофа, Ал Фарабија (L-Fārābīyū), који је дефинисао три вида постојања форме: у повезивању са емоционалном перцепцијом, са интелектом и са телом „ствари“. Обухватност и минуциозност овог методолошког програма, по виђењу Земцовског, почива на постојаном јединству човека и форме и сталној активности човека на разним нивоима. Прилагођавајући овај модел концепцији форме усмене музичке традиције и придружујући му још један, као почетни, историјско-динамичан аспект функционисања, осмишљавања и преосмишљавања, Земцовски разматра четири аспекта постојања форме: форма – функција; форма – интонација; форма – схема; форма – артикулација.

Путем анализе једне мелодије, њених варијаната и типолошког спецификаума, аутор илуструје методiku системског истраживања у етномузикологији. У оквиру микротеза које се односе на „порекло“ лирике, аутор препознаје принцип редукције као „смену парадигме стваралаштва“, одн. као прелаз на други формално-стваралачки идеал.

Треће поглавље, *Предлози за могуће другачије монографије*, посвећено је конкретним етномузиколошким питањима, као што су: степен повезаности дечијег фолклора и календарске песме; карактеристике бројалица и компарација са стваралаштвом одраслих; типови тужбалица, њихова интонациона својства и корелација са другим облицима у жанровском систему једног етноса. Чини се нарочито занимљивим указивање на етимологију и шире значење феномена „распев“ (тип руског фолклорног мелоса који се односи на песме дугог, развученог тока) и „роспев“ (тип руског црквеног појања, такође отегнутог карактера), који су стварани практично паралелно од XV века и достигли своју историјску (и стилску) кулминацију у XVII веку. Земцовски истиче да особеност и својеврсну повезаност ових форми демонстрирају руски композитори класичне музике, и потцртава „дубоко јединство три основне гране руске музике: фолклорне, култне и композиторске“.

О вишегодишњем интересовању аутора за различите форме вишегласног изражавања сведоче и текстови из четвртог поглавља, под називом *Из циклуса радова о вишегласју*. Земцовски сматра најактуелнијом теорију социјалне условљености народног вишегласја и његове уметничке форме. Поимајући вишегласје, најпре, као интонационо средство општења, односно, дијалог, аутор постулира концепт музичког дијалога као мишљења нарочитог типа. Такав концепт објашњава не само еволуцију двогласне полифоније музичко-дијалошког карактера, већ обухвата и различите форме колективног музицирања. Принципијелно опредељујући суштину монодијских и полифоних форми, истиче да је важно спознати велику условљеност првих – говорним мишљењем, а других – управо музичким. У том смислу, нарочита пажња поклања се тембру, првенствено као средству семантичке диференцијације фактуре.

У петом поглављу, *Белешке за књигу етида „Фолклор и композитор – II“*, аутор разматра начине поимања и третирања фолклора од стране композитора, тумачећи стваралаштво композитора и као извор етномузиколошког проницања у суштину и историју музике усмене традиције. Бројни примери „откривања“ традиционалних принципа у руском фолклору управо од стране композитора сведоче о њиховом настојању да дубоко проникну у свет фолклорног стваралаштва. У том смислу, аутор нарочито реферира на уметнички приступ П. И. Чајковског (П. И. Чайковский), који је из базе народног музичког мишљења „произвео“ особени тип мелодике – препознатљив по органском споју кантилене и нарације, и свакако јединствен у „мелосфери“ развоја и конституисања европске уметности.

У *Прилогу* зборника су краћа излагања о питању „живота традиције“, егзистенције шаманизма као паралелне цивилизације (или надцивилизације), затим реферат академика В. М. Жирмунског (В. М. Жирмунский) о дипломском раду Земцовског (из 1959. године), као и импозантан списак библиографских јединица и осталих педагошких и научних резултата И. И. Земцовског у периоду од 1996. до 2005. године. И сам преглед делатности и реализације И. И. Земцовског у деценији његовог професионалног ангажмана на разним Универзитетима у САД говори о великом достигнућу овог научника и професора – баш као што и зборник *Из света усмених традиција* јесте сведочанство оригиналног и обухватног промишљања о генези, развоју и перцепцији музике разних култура.

Мирјана Закић

UDC 398:78